

MARKSİST EMEK – DEĞER TEORİSİNİN GELİŞİM SÜRECİNE POINCARÉ’İN BİLİMSSEL PARADİGMASINDAN BİR BAKIŞ

* * *

A LOOK AT THE DEVELOPMENT PROCESS OF MARXIST LABOR - VALUE THEORY FROM POINCARÉ’S SCIENTIFIC PARADIGM

Mevlûde Sinem LAFÇI*

ÖZ

Marxist emek-değer teorisinin gelişiminin temelleri Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Klasik dönem öncesi ve sonrası iktisadi düşüncede önemli bir yer teşkil eden emek-değer teorisinin bilimsel gelişiminin ana hatlarına bakıldığında Poincaré’in bilim anlayışı ile olan tutarlılığı göze çarpmaktadır. Nitekim Marxist emek-değer teorisinin gelişim süreci, Poincaré’in ileri sürdüğü konvansiyonalist (uzlaşımçı) yaklaşımın bir örneğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Poincaré’in doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik üzerinden sentezlenerek süregelen bilimsel gelişme fikrinin yansıması, Marxist emek-değer teorisinin ortaya çıkışının arka planına bakıldığında göze çarpmaktadır. Teorinin ortaya atılmasının ardında işlemiş olan süreçte, Poincaré’in bilimsel paradigmasının dinamiklerinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Poincaré’in bilim anlayışı, Antik Dönem, Aydınlanma Dönemi, Klasik Dönem ve Marxist Emek-Değer teorilerinin gelişimini bir bütün olarak okumayı ve genel itibarıyla bilimsel gelişimi tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm üzerinden okumayı olanaklı kılmaktadır. Bu makale, Poincaré’in bilimsel anlayışı çerçevesinde, emek-değer teorilerinin, Antik Dönem ve sonrasında geliştirilen hipotezlerinin bıraktığı kalıntılar üzerinden Marxist teoriye kadar olan gelişimine ve Marxist emek-değer teorisinin uzlaşımçı bir yaklaşımla sentezlenmiş nihai şekline odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Poincaré, Uzlaşımçı, Marxist, Emek-Değer, Teori

* Doktora Öğrencisi, Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6275-1825> ♦ e-Mail: Sinemlafci@gmail.com

ABSTRACT

The foundations of the development of the Marxist labor theory of value date back to Ancient Greece. When the main lines of the scientific development of the labor theory of value, which has an important place in economic thought before and after the classical period, are examined, its consistency with Poincare's understanding of science is striking. Indeed, the development process of the Marxist labor theory of value reveals an example of the conventionalist approach put forward by Poincare. The reflection of Poincare's idea of scientific development synthesized through verifiability and falsifiability is noticeable when looking at the background of the emergence of the Marxist labor theory of value. In the process that followed the introduction of the theory, the existence of the dynamics of Poincare's scientific paradigm comes to the fore. Therefore, Poincare's understanding of science makes it possible to read the development of the Ancient Period, the Enlightenment Period, the Classical Period and the Marxist Labor Theories of Value as a whole and to read scientific development in general through the transformation it has undergone in the historical process. This article focuses on the development of the labor-value theories, within the framework of Poincare's scientific understanding, from the remains of the hypotheses developed in the ancient period and afterwards to Marxist theory, and the final form of the Marxist labor-value theory synthesized with a conventional approach.

Keywords: Poincare, Conventionalist, Marxist, Labor-Value, Theory

Giriş

Emek-değer teorisi, Marx'a göre kapitalist toplumda üretim sağlanırken bir malın değerinin belirlenmesinde o mal için harcanan emek-zamanın ifadesidir. Emek-değer teorisinin gelişiminin temelleri Antik Yunan'a kadar dayandığı görülmektedir. Bu dönemden itibaren geliştirilen emek-değer fikri, Marxist emek-değer teorisinin gelişiminde yapıtaşlarını oluşturan unsurlar olmuştur.

Emek-değer teorisinin bilimsel gelişiminin ana hatlarına bakıldığında Poincare'in bilim anlayışı ile olan tutarlılığı göze çarpmaktadır. Poincare'in bilimsel ilerlemenin sağlanması konusunda ileri sürdüğü dinamikler, Antik Dönemde Platon ve Aristoteles'in emek-değer düşüncesinden, Klasik Dönemde Adam Smith'in, Ricardo'nun ve Malthus'un emek-değere ilişkin teori ve görüşlerinden ve Marxist emek-değer teorisi üzerinden okunabilmektedir.

Günümüzde malların değerinin belirlenimi söz konusu olduğunda genel olarak Marx'ın geliştirmiş olduğu emek-değer analizi referans alınmaktadır. Bu durum, Antik Dönemden beri gelişimini sürdüren emek-değer teorisini tarihsel bağlamından koparma riskini barındırmaktadır. Ayrıca emek-değer teorisini geçmişinden bağımsız olarak tümüyle Marx'ın ortaya koyduğu yanılmasına götürmektedir. Bu yüzden bu çalışma, geçmişten beri süregelen emek-değer teorisinin gelişimini ortaya koyarken Poincare'in bilimin kalıntı bırakarak ilerlediği tezini vurgulamakta ve bunu emek-değer teorisinin gelişim süreci üzerinden anlatmaktadır.

Bu çalışma; 'Giriş', 'Poincare'in Bilimsel Paradigması', 'Poincare'in Bilim Anlayışı Çerçevesinde Emek-Değer Teorilerinin Analizi' ve 'Sonuç' bölümlerinden oluşmaktadır. 'Poincare'in Bilim Anlayışı Çerçevesinde Emek-Değer Teorilerinin Analizi' bölümü üç alt başlıkta incelemektedir. Bunlar; 'Antik Dönem Emek-Değer Teorilerinin Analizi', 'Klasik Dönem Emek-Değer Teorilerinin Analizi' ve 'Marxist Emek-Değer Teorilerinin Analizi'dir.

Poincare'in Bilimsel Paradigması

Bilimde uzlaşıcılık (konvansiyonalizm) öğretisinin kurucusu olarak kabul edilen Fransız düşünür, matematikçi, mühendis, teorik fizikçi, astronom ve bilim felsefecisi olan Henri Poincare, dönemin bilim felsefesi anlayışına büyük katkılar sağlamış ve bilim anlayışını alanında (matematik) başarıyla uygulamış bir bilim adamıdır. Poincare bilimi: "Her şeyden önce tabii ve gizli bir hısımlıkla birbirine bağlı olmalarına rağmen, görünüşlerin birbirinden ayırdığı olayları bir nevi sınıflandırma ve yakınlaştırma tarzıdır" (1964: 243) şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre doğada gerçek olan olay ve durumların aralarında bir bağıntı bulunmaktadır. Bu bağıntıyı ortaya koymak bilimin işlevidir. Dolayısıyla Poincare bilimi bir bağıntılar sistemi olarak görmektedir.

Poincare'e göre: "Bilim, bize mutlak doğruyu sağlayan bir kaynak değildir. O bilimin, gerçeği araştırma çabasında olan bir etkinlik olduğunu ve salt bağıntılar sisteminden meydana geldiğini savunmaktadır" (Kaynak İltar, 2017: 497). Poincare'e

göre bir bağlantılar sistemi olan bilim şeylerin özünü vermekten uzaktır. Ancak nesneler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilecek olan bilim, bu ilişkiyi ifade ederken doğa düzenine işaret etmektedir. Ona göre nesneler arasındaki bu ilişki; “...bütün düşünen varlıklara müşterektirler, müşterek olacaklardır ve müşterek olarak kalacaklardır” (Poincare, 1997: 248). Bu nedenle, Poincaré’ye göre, zihnin işleyişi, bilim için çok önemlidir. Zihnimizin nesnelere uydurulması, ancak bazı ilkelere bağlı kalmakla mümkün olmaktadır. Burada bahsettiği ilkeler zihnin ortaya koyduğu yapı, uzlaşım ya da farklı tanımlardır (Kaynak İltar, 2017: 498).

Poincare, zaman içerisinde yer edinmiş öğretilerin eleştiriye tabi tutulmadan kabul görmesine karşı çıkmıştır. Ona göre bu kabul ediş, bilimin nesnelliğinden uzak bir unsurdur. Poincare’in belirttiğine göre kuramlar, “bir gün doğar, ertesi gün moda olur, daha ertesi günü klâsikleşir, üçüncü günü yaşlanır ve dördüncü günü de unutulurlar” (1997: 246). Fakat Poincare kuramların, geçerliliğini yitirse de arkasında bir kalıntı bıraktığından bahseder. Öyle ki kuramlarla ortaya atılan ‘nesneler arasındaki bağlantılar’ farklı kuramlarla karşımıza çıkacaktır. “Poincare’in bilim anlayışında belirleyici unsur dış dünyada gözlemlenen olguların ve onlar arasındaki ilişkilerin hipotez ve kuram gibi genellemeler doğrultusunda bir anlama sahip olmasıdır. Bu açıdan kuram veya hipotezler bilimde gerçekleştirilen gözlemleri ve gözleme konu olan olgular arası ilişkileri bilim insanı için anlamlı kılmaktadır” (Sarı ve Yardımcı, 2022: 17). Fakat Poincare, deney ve gözlemlerle ulaşılabilen fenomenlerin sınırlı olduğuna işaret eder. Oysa bilim insanının üzerinde durduğu fenomenlerin sınırsız bir evreni kapsaması gerekir. Bu yüzden, bilim insanının seçici olması gerektiğine ve anlamlı sonuçlar üretebilecek alanlara yoğunlaşmaları gerektiğini vurgular. Öyle ki, evreni anlamaya yönelik olarak insanın kapasitesi sınırlıdır. Tüm fenomenleri deneye konu etmek olanaksızdır. Dolayısıyla Poincare’e göre: “Bilim insanının görevi, sınırlı sayıdaki fenomenler üzerine yapılan çalışmalar neticesinde sınırsız sayıdaki fenomenleri kapsayan sonuçlara ulaşmaktır” (1951: 14).

Poincare’in başını çektiği ‘konvansiyonalizm’ yaklaşımının Antik Yunan’a dayandığı görülmektedir. Nitekim uzlaşımların, tüm değerlerin/ölçütlerin kaynağı olduğu görüşünü Sokrates’te bulabilmek mümkündür. Konvansiyonalizm, fenomenlerin de farklı şekillerde açıklanabileceğini ve bilimsel teorilerin birinin diğerinden doğru değil ancak daha elverişli olabildiğinden dolayı kullanışlı olabileceğini savunan bir doktrindir.

“Konvansiyonalizm, felsefede, bilhassa da bilim felsefesinde tüm var-sayımların, ilkelerin, yasaların, aksiyomların, kuramların, kavramların uzlaşımsal olduğunu öne süren doktrindir. Bu doktrine göre tüm yargılarımız veya yargı bildiren önermelerimiz dışsal gerçeklikten yani doğadan daha çok, insan toplumundaki belirtik ya da ortak kabullere dayanmaktadır” (Güçlü vd., 2002: 1495 akt. Kaynak İltar, 2017: 499-500).

Uzlaşımçılık insanın yaratıcılığını ortaya çıkararak bilimin dinamizmi sağlar. Bilimsel yasaların uzlaşım ile sentezlenmesi bilimin doğal bir sürecidir. Poincare’e göre: “Bilimsel yasalar bilimin konu edindiği fenomenlerle ilgili uzlaşımından başka

bir şey değildir. İnsanlar, fenomenleri, uzlaşısı sonucunda bir kuramsal düzen içerisinde algılamaktadırlar. Bu da, her kavramın kullanıldığı düzen içerisinde anlamlı olduğu anlamına gelmektedir” (Kaynak İltar, 2017: 499). Poincare’e göre, bütün yasalar uzlaşımın sadece birer parçasıdır ve dolayısıyla bir uzlaşım her zaman geçerliliğini korumaz (Aldemir, 2008: 54).

Poincare konvansiyonalist yaklaşımını, bilimin hipotezlere dayandığı ve bu hipotezlerin genelleştirilerek geliştirilebileceği görüşüne dayandırmıştır. Fakat Poincare uyum dışı ilişkileri bu kurala dahil etmez. Poincare’e göre şekil değişebilir fakat esas olan ilişkilerdir. Şekle ilişkin hipotezler ona göre elverişsizdir. Nitekim Poincare, hipotezleri doğru veya yanlış hipotezler şeklinde değil, elverişli veya elverişsiz hipotezler şeklinde tasnif eder. Poincare’e göre ancak basit ilişkilere ulaşıldığında ve bu ilişkilerin gözlemlenmesinden yola çıkılarak genelleştirmeye gidilebilir.

Uzlaşım, hakikatin ne olduğu meselesinde karşımıza çıkar. Matematik ve mantık penceresinden bakacak olursak; matematiksel veya mantıksal doğrular, bizim algı ve kabullerimizden ileri gelmektedir. Bizim tercih ettiğimiz dil, bu matematiğin ve mantığın önermelerini geçerli kılar. Buna kabaca bir örnek verecek olursak; matematikte 8*8’in 64 ettiği önermesi, bizim 10 tabanlı matematiksel sistemi kabul edişimizden ileri gelir. Oysaki 5’lik sistem için aynı yanıt geçerli değildir.

Poincare’e göre: “Bilim tarihi incelendiğinde bilimin oldukça yaşlı olduğu, onun diktiği binaların zaman içinde birtakım etkilere dayanıp dayanmadığı veya bunların gelip geçici yapılardan ibaret olup olmadığı görülebilir” (Poincare, 1997: 245). Öyle ki, gerçek bağıntıları içeren kuramlar kullanışlılığını yitirmiş olsa da ardında iz bırakmaktadırlar. O kuramlardaki bağıntılar mevcudiyetini koruyarak farklı bir hale bürünerek karşımıza çıkmaktadırlar.

Poincare’in ‘bilimsel kavrayış’ olarak adlandırdığı düşünce sistemi, kesinlik derecesi yüksek olan yasalara dayanarak bilimsel açıklamalarda bulunmaktır. Bilimin amacı bu yasalara ulaşmak olmalıdır. Bu yasaların kesin olmaya yakın olduğu algısı, bu yasaları ilke haline dönüştürmekten ileri gelir. Ayrıca Poincare, deneyin bilim yapma konusunda tek başına yeterli olmadığını ve uzlaşımın bilimdeki yerini Descartes örneğiyle birlikte şöyle açıklar:

“Her yüzyıl kendinden önce gelenleri hızlıca genelleştirme yapmış olmakla suçlar. Poincare (2001: 159) burada şu örneği verir: ‘Descartes İonyalılara acıyordu, bugünse aynı Descartes’a dudak büküyoruz. Hiç şüphesiz bizim çocuklarımız da yarın bize güleceklerdir’. O halde sadece yalın deney asla yeterli değildir. Bilimde yalnızca deney aşamasında ısrarcı olmak bilimin gerçek karakterini bilmemektir. Bilgin deney ve gözlemden elde ettiği verileri düzenleyip, bir araya getirmek zorundadır. Söz gelimi “bir ev taşlarla yapıldığı gibi, bilim de olaylarla yapılır. Ancak nasıl ki bir taş yığını bir ev değilse, bir olaylar topluluğu da bilim demek değildir” (Poincare, 2001: 159).

David Hume'un tümevarımsal yaklaşımının temelinde Poincare'in tümevarım yöntemine dair çıkarımlarının var olduğu düşünülmektedir. Nitekim Hume'un da belirttiği gibi bu tümevarım yönteminin dayandığı nedensellik ilkesi birtakım sorunlar içermektedir. Öyle ki tümevarım yönteminin önermesi, aynı koşullarda aynı sonuçların gerçekleşeceği üzerinedir. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için en baştaki koşulların tüm zaman ve durumlarda oluşması gereklidir. Poincare, bunun sağlanması olanaksız olacağından tümevarım ilkesini de onaylamamaktadır. Ona göre tümevarım ilkesini geçerli kılacak şey, ilk koşullar ile sonradan gerçekleştirilen durumlar arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak anlamlı bir genellemeye varmaktır. Poincare bu benzerlik ilişkisini şöyle kurar: "Eğer bir A koşulu bir defa bir B sonucu meydana getirdiyse, A'dan az farklı olan bir A' koşulu da B'den az farklı olan bir B sonucu meydana getirecektir" (Poincare, 1997: 236). Böylelikle onun düşüncesine göre, 'şu koşullar sağlandığında şu olaylar meydana gelecek' gibi kesin bir çıkarım yapılamaz. Ancak buna yakın sonuçlar alınabileceği söylenebilir. Bu durumda yasalar bir kesinliğe sahip olamaz. Dolayısıyla tümevarım yöntemi ancak olası yasaların var olabileceğini gösterir.

Poincare'e göre bilimsel ilerleme, bilim insanlarının deney ve gözlemlerden yola çıkarak geliştirdiği çıkarımların doğrulanması veya yanlışlanması ile sağlanacaktır. Ona göre: "Bilimin doğasında yanılma her zaman söz konusudur lakin bilimsel ilerleme gelişimini bu özelliğine borçludur" (Poincare, 1997: 198). Bilimde yanlışlamacı yaklaşıma yönelik olarak Sarı ve Yardımcı, Poincare'in yanlışlamacılığa dair yaklaşımının, Karl Popper'ın öznelerarası sınanabilirlik tezlerini nasıl etkilediğini şöyle ifade etmektedir:

"Ayrıca, Poincare'in bilim insanlarının çalışmaları sonucunda ulaşılmış oldukları bilimsel bilgileri ifadeler ya da önermeler aracılığıyla aktardığı vurgusu ve böylece aynı araştırmayı yapan bilim insanlarının arzu ettiği takdirde bu sonuçları test edebilmesinin temin edilmesiyle bilimsel nesnelliğin sağlanabileceği düşüncesi ya da nesnelliğin ilk koşulunu bilgilerin başka insanlara aktarılacak onlar tarafından sınanmaya açık olmasına bağlaması, Viyana Çevresi ve Karl Popper'ın (doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik olmak üzere farklı ölçütlerle ifade edilmesine rağmen) öznelerarası sınanabilirlik olarak ifade ettikleri tezlerini etkilemiştir" (2022: 17).

Poincare, uzlaşımın nesneler arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Öznelerarası sınanabilirlik, aynı çalışmayı yapan bilim insanlarının, ileri sürülen sonucu test ederek sınamasını içermektedir. Kabul edilen yasalar çerçevesinde oluşturulan uzlaşımın başarısı, bilimde mutlak hakikati yansıtmamasından değil, kullanışlılığından ileri gelmektedir. Öyle ki Poincare'e göre: "Amaç nesneler arasındaki ilişkileri tasvir etmek olduğu için, dünyayı betimlemede diğerine göre daha başarılı olan uzlaşım her zaman tercih edilen ve kabul edilebilen bir uzlaşım olur" (Aldemir, 2008: 54).

Poincare'in Bilim Anlayışı Çerçevesinde Emek-Değer Teorilerinin Analizi

Çalışma Poincare'in bilim yapma anlayışını, emek-değer teorileri üzerinden üç kısımda incelemektedir. Bunlar; Antik Dönem emek-değer teorilerinin analizi, Klasik Dönem emek-değer teorilerinin analizi ve Marxist emek-değer teorilerinin analizi. Buradaki amaç, bilimsel anlamda yaygın kullanılan ve kanıksanmış Marxist emek-değer teorisinin gelişiminde Poincare'in bilim yapma anlayışının ilkelerinin varlığını ortaya koymaktır. Dolayısıyla burada Marxist emek-değer teorisinin nihai formunun alt yapısını ortaya koymak amacıyla teorisinin gelişiminin süreçleri bir bütün olarak ele alınmaktadır.

Antik Dönem Emek-Değer Teorilerinin Analizi

İktisadi düşüncenin tarihsel temellerine bakıldığında ilk olarak bazı Antik Dönem filozoflarının düşüncelerine rastlanmaktadır. Antik Dönemde Platon ve Aristoteles'in 'değer'e ilişkin görüşleri, modern dönem iktisatçıların görüşlerine temel oluşturmaktadır.

İktisadi düşüncenin temelleri Antik Dönem'e kadar uzanmaktadır. Nitekim, Antik Dönem Hristiyan gelenekte Platon ve Aristoteles'in görüşlerine bakıldığında, değere ilişkin yaklaşımlarının Modern Dönem iktisadi düşüncedeki emek-değer teorisinin temellerine ulaşılmaktadır. Antik Dönem filozoflarının ahlak felsefesi kapsamında ele aldığı iktisadi görüşün, emek ve mülkiyet kavramları çerçevesinde ortaya atıldığı göze çarpmaktadır. Buna ilişkin olarak Platon ve Aristoteles'in görüşleri, mülkiyet hakkının ahlaki yasalara ilişkin olduğuna ve yaşam için bir araç niteliğine sahip olduğuna yöneliktir. "Platon 'Devlet'te ortak mülkiyetin, toplumun ortak iyisini korumak için gerekli olduğundan söz eder" (Bayar Bravo, 2022: 23). "Aristoteles de mülkiyet ile erdem arasında sıkı bir ilişki olduğunu düşünür ve özel mülkiyetin sağduyu ve sorumluluk gibi erdemleri geliştirdiğini söyler" (Aristoteles, 1958: 1263 akt. Bayar Bravo, 2022: 24). "Değerin kaynağının ihtiyaca dayandığı, onsuz mübadelenin gerçekleşemeyeceğini düşünen Aristo, (384-322) kullanım ve mübadele değeri kavramlarını birbirinden ayırmıştır" (Spiegel, 1983: 26 akt. İslatince, 2001: 161). Buna göre, bir malın, kişinin ihtiyacını karşılaması açısından sağlayacağı fayda üzerinden kullanım değeri, ticari anlamda değişimi bağlamında sahip olduğu değeri ise mübadele değerini belirlemektedir.

Aristoteles'in *Nikhomakos'a Etik*'te, 'adil fiyat' düşüncesiyle ortaya koyduğu iktisadi düşünce, malların, değişime girerken adalet kavramının temel alınması gerektiğine ilişkindir. Bu anlamda Aristoteles'in, adil fiyatın gerekliliği ve bunun nasıl sağlanacağına ilişkin açıklamalarıyla birlikte 'değişim adaleti' kavramına dikkat çekerek, günümüze kadar sürecek bir tartışmayı ortaya attığı söylenebilir.

Antik Dönemde Platon ve Aristoteles'in emek-değere ilişkin görüşlerine bakıldığında, Poincare'in bahsettiği bilimin bağlantılar sistemi olduğu görüşünün burada temellendiği görülmektedir. Poincare'e göre kuramlarla ortaya atılan 'nesneler arasındaki bağıntılar' farklı kuramlarla karşımıza çıkacaktır. Nitekim Antik Dönem emek-değer fikrinde de Platon ile Aristoteles'in aynı olguyu farklı kavramlar çerçevesinde açıkladığı

görülmektedir. Sonraları emek-değer teorisinin gelişim sürecine ve marxist emek-değer teorisinin nihai formuna bakıldığında bu Antik Dönemdeki emek-değer fikrinden bir kopuş gerçekleşmediği, Antik Dönemde ortaya atılmış emek-değer fikri ile Marxist emek-değer teorisi arasında güçlü bir bağıntı olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Marx, *Kapital*'de mülkiyet sistemini açıklarken, Antik Dönemdeki Hristiyan geleneğe atıf yapmakta ve emek-değer düşüncesinin temelini atan Aristoteles için 'O büyük düşünür' (1986: 65) diyerek bahsetmektedir. Bu da Poincare'in bahsettiği üzere bilimin bağlantılar sisteminden oluştuğunun açık bir göstergesidir.

Klasik Dönem Emek-Değer Teorilerinin Analizi

Rasyonalizmin ön plana çıktığı Aydınlanma Döneminde, Antik Dönem'de var olan düşüncelerin akıl zeminine oturtulması, emek-değer teorisinin de aklın ilkeleri doğrultusunda yeniden uyarlanması beraberinde getirmiştir. "Aydınlanmanın mülkiyetin emek kökenine inmesi ve özgürlüğün bu hakkın bir parçası olduğu düşüncesi, aydınlanma çağının iktisat düşüncesini (klasik teori) derinden etkilemiştir. Bütün klasik iktisatçılar değeri emekle açıklamaya yönelmişler ve emek değer teorisinden hareketle mülkiyet teorisini kurmuşlardır" (Günay, 2015: 55). Fakat değeri emeğe indirgeyerek açıklayan bu yaklaşım, aynı oranda emeğe sahip malların fiyat farklılıklarına tabi olması karşısında açıklama getirmekte yetersiz kalmıştır.

Aydınlanma Döneminde mülkiyetin özgürlüğün bir parçası olduğu görüşü hakimdir. Bu dönemde mülkiyet teorisi emek-değer üzerine kuruludur. Dolayısıyla emek-değer teorisi Klasik Dönemin mülkiyet anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bu analiz, Poincare'in bilimin kalıntı bırakarak ilerlediği tezini doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra bu dönemde emek-değer düşüncesi üzerine oturtulan mülkiyet teorisi esasında Poincare'in bahsettiği bilimsel kavrayışın bu teoriler üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Öyle ki doğrulanarak ilerleyen emek-değer fikri ve mülkiyet anlayışı, onun kesinlik derecesini yükseltmektedir. Bu da bir ilke haline gelmesi konusunda yolunu açmaktadır. Nitekim, ileriki zamanlarda kesinlik derecesi yüksek olan bilimsel yasalara ulaşırken (Marxist teori) mülkiyet üzerine kurulu olan düşünceler, bu Aydınlanma Döneminin emek-değer üzerine kurulu mülkiyet anlayışına referans vermektedir.

Klasik İktisatçılar, emek-değer teorisini oluştururken Antik Dönem düşüncesindeki adil fiyatın evrensel bir geçerliliği olmadığı konusunda eleştirir. Bu da bizi, Poincare'in bilimsel ilerleme fikrinde ve ileriki dönemlerde Popper'ın vurguladığı yanlışlamacı yaklaşıma götürmektedir. Antik Dönemde ortaya atılan 'adil fiyat' yerine 'fayda'ya dayanan bir değer düşüncesinin evrensel anlamda geçerli bir teorisinin ana hatlarını oluşturacağı iddiası, klasik iktisatçıların, Antik Dönemin adil fiyat anlayışına yönelik yanlışlamacı yaklaşımdan ileri gelmektedir. Poincare'e göre bilimde yanlışlamacı yaklaşım, bilimsel ilerlemeyi sağlayacak ön koşuldur.

Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*'nde bir nesneden elde edilebilecek fayda üzerinden kullanım değerini, nesneyi satın alabilme gücü ekseninde ise mübadele değerini tanımlar (1997). Bununla birlikte kullanım değeri ile mübadele değerinin ters orantılı bir ilişki içerisinde konumlandırır ve bu yaklaşımını su ve elmas örneğiyle şu şekilde açıklar:

“Hiçbir şey sudan daha yararlı değildir; ancak su, hemen hiçbir şeyi satın alamaz; ya da su karşılığında hemen hiçbir şey elde edilemez. Oysa bir elmasın pek az kullanım değeri vardır; ancak elmas çoğunlukla diğer malların çok büyük miktarları ile mübadele edilebilir” (Smith, 1997: 36).

Adam Smith'in, kullanım değeri ve mübadele değeri ayrımı ve Marxist teoride metanın temel felsefesini oluşturan ayrıma götürmektedir. Smith'in bahsettiği mübadele değeri, Marxist teorinin iktisadi kurgusunu oluşturan metanın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu hipotez, Poincare'in, kuramların bağlantılarının mevcudiyetini koruduğu görüşüne işaret etmektedir. Ayrıca Smith'in bahsettiği kullanım değeri/mübadele değeri ayrımı, ardından ortaya atılan teoriler için temel bir dil inşası, yani açıklamaya uygun bir dil oluşturmalarının yanı sıra fenomenlerin dil ve sembollerle temsil edilmesi bakımından da Poincare'in bilim anlayışına ışık tutmaktadır.

Klasik Dönemin önemli iktisatçılarından David Ricardo da, emeği değerın temeli olarak varsayar fakat bu kapsamdaki yaklaşımı Smith'in görüşlerinden farklılık göstermektedir. Ricardo, çoğaltılabilen ve çoğaltılamayan mallar üzerinden mübadele değerine ilişkin bir tahlil sunar. Azalan verimler yasası kapsamında, mübadelede çoğaltılamayan malların kıt olması gerekçesiyle ona harcanan emeğin ölçülemeyeceği argümanını öne sürerek bu malların, çoğaltılabilen mallardan ayrılması gerektiğine vurgu yapar. Ona göre emek-değer teorisinin gelişimi de bütün bu malların değerini belirlemek üzere ortak bir ölçüt geliştirilmesi çabasının bir sonucudur. Nihayetinde Ricardo, mübadele değerinin ölçüsünü, bir malın içerdiği üretim süresine karşılık gelen dolaylı emek-zaman çerçevesinde açıklar. Kazgan, Ricardo'nun bu görüşünü şöyle betimler: “Mallar, üretimleri için harcanan emek-zaman miktarıyla orantılı olarak mübadele edilir. Mübadele değeri, emek girdisi ile belirlenir; emek girdisi, harcanan emek demektir, işçiye ödenen ücret demek değildir” (1993: 69).

Poincare'in konvansiyonalist yaklaşımında hipotezlerin genelleştirilerek geliştirileceği düşüncesinde olsa da uyum dışı ilişkileri bu kuralın dışında tutar. Ricardo da, çoğaltılamayan malların mübadele değerlerinin emek-zaman ile belirlenemeyeceğinden bahsederek Smith'in ortaya attığı mübadele değeri hipotezini genişletmektedir. Aynı zamanda Poincare ‘uyum dışı ilişkiler’i hipotezinin dışında tutmasına paralel olarak, Ricardo, ‘tekel malları’ nı burada hipotezden ayrı tutmaktadır. Ayrıca Ricardo'nun bütün mallarını değerini ölçebilecek bir değer ölçüsü bulma arzusu, Poincare'in bahsettiği gibi bilim insanlarının tüm fenomenleri kapsayacak sonuçlara ulaşma amacına sahip olması gerekliliği görüşüyle de örtüşmektedir.

Klasik Dönem'in önemli iktisadi düşünürlerinden Robert Malthus (2021), emek-değer konusuna, Smith'in değindiği nüfus bağlamında detaylı bir yaklaşım geliştirmektedir. Malthus, yaşam için gerekli olan gıda ile ona bağımlı olan nüfus oranının eşit seviyelerde seyretmesi gerekliliğine ve dolayısıyla nüfus kontrollerinin önemine vurgu yapmaktadır. Öyle ki Malthus, nüfus artışı, emeğin değerinin belirlenmesinde bir risk unsuru olarak görmektedir.

Aynı dönem iktisat teorisyenlerinden Ricardo ve Malthus'un emek-değere ilişkin çıkarımlarında, nüfusun gıda talebine yönelik bir risk faktörü oluşturduğu görüşü paralellik gösterdiği ve bu görüşlerin farklı kavram ve sembollerle ifade edildiği dikkat çekmektedir. Bu ilişki bizi, Poincare'in doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik yaklaşımına götürmektedir. Daha önce bahsettiğimiz yanlışlanabilirlik yaklaşımı ile bilimsel ilerlemenin sağlandığı görüşü, doğrulanabilirlik yöntemiyle de geçerlidir. Öyle ki burada, Ricardo ve Malthus'un nüfus artışının gıda sağlayıcılığı açısından doğrudan ve dolaylı yoldan bir risk ürettiğine dair görüşün paralellik göstermesi de bu doğrulanabilirlik yaklaşımı çerçevesinde açıklanabilmektedir.

Marxist Emek-Değer Teorilerinin Analizi

Günümüzde emek-değer teorisi dendiği zaman genel itibarıyla Marxist emek-değer teorisi gelmektedir. Bunun nedeninin, emek-değerin, artı değer üretimi üzerinden kapitalist birikimin sağlanması dolayısıyla sömürü sisteminin tabanına açıklama getirmesi açısından elverişli olmasından ileri gelmektedir. Poincare'in bilim anlayışında, hipotezleri doğru ya da yanlış şeklinde değil, elverişli veya elverişsiz hipotezler şeklinde ayrılır. Marxist teorinin kullanışlılığı, kapitalist formasyonu genel anlamıyla açıklamanın yanı sıra, önceki teorisyenlerin ortaya attığı emek-değer teorilerinin bir sentezi niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Antik Dönemden beri geliştirilen emek-değer sisteminin, çeşitli fenomenleri kapsayacak şekilde genelleştirilerek Marxist teorinin önermelerine taban oluşturacak biçimde açıklanması, Marxist emek-değer teorisinin Poincare'in bahsettiği üzere uzlaşımçı yaklaşımla zaman içerisinde genişletilerek gelişmiş bir formasyona bürünmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Poincare'e göre bilimde deney tek başına yeterli değildir. Ona göre uzlaşım, var olan yasaların sentezlenmesi ve bilimsel etkinliğin yerine getirilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Aynı zamanda bilimin doğal bir sürecidir.

Karl Marx (1986), metanın değişim değeri ve kullanım değeri olarak iki yönü olduğuna değinir. Marxist düşüncede metanın değerinin temelinde emek vardır. Dolayısıyla metaların gerçek değeri, ona harcanan emek-zaman üzerinden belirlenir. İki meta birbiriyle mübadele edilirken üçüncü bir varlığa indirgenerek orantısal bir nicelik üzerinden eşdeğerlenir. Marx bu durumu Ücret, Fiyat ve Kar adlı eserinde açık bir şekilde şöyle ifade eder: "Bütün metaları hepsi için ortak olan bir ifadeye indirgeyebilmeli; ve onları yalnızca, içerdikleri o özdeş ölçünün oranlarına göre birbirlerinden ayırt edebilmeliyiz" (2006: 38). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı* adlı eserinde ise metalar arasındaki eşdeğerlenmeye şöyle açıklık getirir: "Demek ki, metalar arasındaki ilişki, aynı zamanda, özünde birbirinin benzeri olan ve ancak miktar bakımından değişen hacimler olarak belirdikleri bir ilişkidir. Bu ilişki, genel emek-zamanın maddileşmesi olarak belirdikleri denklemler halinde ifade edilmelidir" (1979: 66). Ayrıca Marx, konunun başında da değindiğimiz üzere, Poincare'in uzlaşımçı yaklaşımını doğru çıkarır nitelikte, ortaya attığı emek-değer teorisinin, tarihsel bir arka planının varlığına işaret eder. Öyle ki, *Kapital*'de 'O büyük düşünür' (1986: 65) diyerek gönderme yaptığı Aristoteles'in ta kendisidir. Burada Marx, Aristoteles'in değer biçimi tahlilini şöyle

açıklar: “İlkin o, metaların para-biçiminin, yalnızca, değer basit biçiminin daha ileri bir gelişmesi olduğunu, yani bir metanın değerinin, gelişigüzel alınan başka bir meta ile ifadesi olduğunu açıkça söylüyor” (1986: 65).

Marx, Aristoteles'in teorisini kendi teorisi ile doğrulayarak esasında hakikat arayışında uzlaşımçı yaklaşımın geçerliliğini ön plana çıkarmaktadır. Öyle ki, Marx'ın değer'in belirlenmesi konusunda Aristoteles'i referans vermesi, teorisinin ilk ortaya atıldığı dönemden itibaren geliştirilen hipotezlerin, doğrulanarak veya yanlışlanarak sentezlendiği sonucuna götürmektedir. Bu da uzlaşımçı yaklaşımın somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marx'ın, Ricardo'nun ücret ve fiyat tanımlamalarını, değer nasıl belirlendiğine ilişkin bir krize götürdüğünü dolayısıyla emeğin değerine ilişkin bu genelleştirmeyi yanlışlaması, Poincare'in Descartes örneğinde belirttiği gibi, her dönemin kendinden önce gelenleri genelleştirme yapması dolayısıyla eleştirdiği ve ilerde bu teorilerin de yanlışlanabileceği sonucuna götürmektedir. Dolayısıyla bu düşünceye göre, bilimsel nesnellığe ulaşma çabası her zaman var olmalıdır.

Sonuç

Klasik dönem öncesi ve sonrası iktisadi düşüncede önemli bir yer teşkil eden emek-değer teorisinin gelişimi incelendiğinde, Poincare'in bilimsel paradigmasının kendine özgü ilke ve dinamiklerinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Poincare'in bilimsel kavrayış çerçevesinde yasaların sentezlenmesi yoluyla süregelen bilimsel gelişme fikri, Marxist emek-değer teorisinin ortaya çıkışının arka planına bakıldığında net bir şekilde okunabilmektedir.

Marx, kapitalist birikimin temelini oluşturan artı-değeri işgücünün alınıp satılabilen bir meta haline gelmesini ve dolayısıyla kapitalist sistem çerçevesinde oluşan sömürü sistemini bu emek-değer ilişkisi üzerine kurar. Marx'ın emek-değer teorisinin kesinlik derecesi yüksek bir teori olarak kullanışlılığının bir diğer nedeni, Poincare'in bilim anlayışında belirttiği üzere, bu yasanın ilke haline dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Esasında geçmişten günümüze çeşitli dönemlerde emek-değer teorisi, düşünürlerin farklı yaklaşımları çerçevesinde ortaya atılmıştır. Emek-değer teorilerinin Antik Dönemden günümüze kadar kabul edilen çeşitli versiyonlarının Poincare'in bilim anlayışının temeline oturttuğu uzlaşımçı (konvansiyonel) yaklaşımla okumak oldukça yerindedir. Buna ilişkin olarak Marx'ın *Kapital*'de (1986), Antik Dönem'in en önemli düşünürlerinden Aristoteles'e yaptığı gönderme, bu teori çerçevesinde bilimsel ilerleyişin bir uzlaşım içinde sürdürüldüğüne yönelik önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Poincare'in bilimsel gelişme fikri, bilimsel yasaların doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik ilkeleri çerçevesinde sınanmasına dayanmaktadır. Yani ortaya atılan bir yasanın sınanması ona göre bilimsel ilerlemeyi sağlayan hakikatin kendisidir. Yasalar bu ilkeler üzerinden sentezlenerek bilimde, Poincare'in ifadesiyle bir uzlaşımı meydana getirecektir. Antik Dönemden Marxist düşünceye kadar olan süreçte, değer

belirlenmesinde esas alınan ölçütlerin doğrulanarak veya yanlışlanarak ilerlemesi, Marxist düşüncedeki emek-değer fikrinin geçmişteki emek-değer fikrinden soyutlanarak bir kopuş göstermediğinin ve hatta geçmiş dönemin kalıntıları üzerine inşa edildiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Öyle ki, Marxist emek-değer teorisinin gelişim sürecine bakıldığında, Poincare'in ileri sürdüğü konvansiyonalist (uzlaşımçı) yaklaşımın izleri net bir şekilde görülmektedir. Poincare'in bilimsel anlayışı çerçevesinde, emek-değer teorilerinin, Antik Dönem ve sonrasında geliştirilen hipotezlerin bıraktığı kalıntılar üzerinden Marx'ın geliştirdiği nihai emek-değer formu, geçmişten beri sentezlenerek gelişme sağlamış uzlaşımçı bir anlayışın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aldemir, A. (2008). Henri Poincare'nin Bilim Anlayışı, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tarihi Bilim Dalı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Ankara.
- Bayar Bravo, I. (2022). Aristoteles: Emeğin Sorumlusu Olarak Köle, Mülkiyetin Sahibi Olarak Efendi, *Emek ve Mülkiyet* (1. Baskı), Ankara: Fol Kitap.
- Günay, E. (2105). İktisadi Düşüncenin Evrimi ve Kapitalizmin Piyasa Tarihi (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- İslatince, H. (2001). Değer Teorisinin Tarihsel Analizi, *Anadolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 159-170.
- Kaynak İltar, E. (2017). Henri Poincare ve Konvansiyonalizm, *II. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu*: Muğla.
- Kazgan, G. (1993). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Malthus, T. (2021). *Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme* (1. Baskı), Dergah Yayınları: İstanbul.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı* (4. Baskı), Sol Yayınları: Ankara.
- Marx, K. (1986). *Kapital, Cilt 1* (3. Baskı), Eriş Yayınları: İstanbul.
- Marx, K. (2006). *Ücret, Fiyat ve Kar* (1. Basım), Evrensel Basım Yayın: İstanbul.
- Poincaré, H. (1951). *Bilim ve metot* (Çev. H. R. Atademir ve S. Ölçen), Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Poincaré, H. (1964). *Bilimin değeri* (Çev. Fethi Yücel), Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Poincaré, H. (1986). *Bilim ve Varsayım* (2. Baskı), (Çev: F. Yücel), Milli Eğitim Bakanlığı: İstanbul.
- Poincaré, H. (1997). *Bilimin Değeri*, MEB Yayınları: İstanbul.
- Poincare, H. (2001). *Bilim ve Varsayım*, MEB Yayınları: İstanbul.
- Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliği* (2. Baskı), Alan Yayıncılık: İstanbul.
- Sarı, M. A. ve Yardımcı A. B. (2022). Henri Poincare'in Bilim Anlayışı Çerçevesinde Bilimin Yapısı ve Değerine Yönelik Görüşleri, *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji Dergisi*, (39), 8-18.
- Winch, D. (2013). *Malthus* (1. Baskı), Oxford University Press: United Kingdom.

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | *Ege University, Institute of Social Sciences*
Ege Sosyal Bilimler Dergisi | ***Journal of Ege Social Science***
e-ISSN 2651-4982
Cilt 6, Sayı 1, Haziran 2025 | *Volume: 6, Issue: 1, June 2025*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü adına Müdür (On behalf of Ege Univ. Institute of Social Sciences, Director): Prof. Dr. Mustafa MUTLUER ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Koray KULEYİN (Enstitü Sekreteri | Institute Secretary) ♦ Baş Editör (Editor in Chief): Dr. Öğr. Üy. Aytekin ERDOĞAN ♦ Yayın Editörü (Production Editor): Dr. Ender ÖZBAY ♦ İngilizce Dil Editörü (English Language Editor): Doç. Dr. Burcu TÜRKCAN ♦ Almanca Dil Editörü (German Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Hatice Deniz CANOĞLU ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Zühal ÖZEL SAĞLAMTİMUR, Prof. Dr. Selami FEDAKAR, Prof. Dr. Saniye UYSAL ÜNALAN, Prof. Dr. Ali Maruf ALASKAN, Prof. Dr. Burcu ARACIOĞLU, Prof. Dr. Abdullah TEMİZKAN, Prof. Dr. Günay Serap TEKİNSAV SÜTCÜ

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esbd>

Ege Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Haziran ve Aralık ayında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal Of Ege Social Science is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in June.